

אדם ניצול מהן בכל יום:

ג. ולשון הרע. (92)

א. הרהור עבירה.

ב. ועיון תפלה. לאחר שהתפלל הוא חושב בלבו שודאי תקבל תפלתו, לפי שהתפלל בכוונה. (91)

ותמחה הגמרא: לשון הרע, סלקא דעתך? וכי כל אדם נכשל כל יום בלשון הרע!?

ומתרצת הגמרא: אלא, אבק לשון הרע. מזה קסה-א אין אדם ניצול בכל יום. (93)

מותר לדבר בטובתו.

וכתב עוד, שמותר לשבח אדם שמוחזק ונודע לאדם כשר וצדיק שלא תמצא בו רעה ואשמה ואפילו במעמד שונאו כי לא יוכל לגנותו, ואם יגנהו, ידעו הכל אשר פיו דיבר שוא "ותהי לשונו מוקש לנפשו".

וכן כתב הרמב"ם בפירושו המשנה לאבות [א יז]. וביאר שם שלכן גער רבי על רבי שמעון בנו משום ששיבח את רבי יהודה חייטא ברבים.

91. רשב"ם. ורבינו גרשום כתב שנראה כאילו מנסה את הקדוש ברוך הוא.

והתוס' הקשו על פירוש זה, האיך אין אדם שניצול מהם כל יום? והרי הרבה אנשים אינם מצפים שתתקבל תפלתם!?

ולכן ביארו, שעיון תפלה הוא כפשוטו, הכוונה בתפלה [וכמו שאמרו אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה ואחד מהם עיון תפלה]. ומזה אי אפשר להינצל, שאין אדם יכול לכוין בתפלתו היטב. והביאו מירושלמי, שאמר אחד האמוראים שהוא מחזיק טובה לראשו, כיון שכאשר הוא מגיע ל"מודים" הוא כורע מעצמו. תוס' ד"ה עיון.

92. לכאורה קשה, אם אי אפשר להנצל מהם, איך יתכן לומר שהוא עבירה, וגם למאי נפקא מינה מזה שאי אפשר להנצל מהם?

ונראה, שאדם הוא ממוצע בין העליונים והתחתונים, וכמו שאמרו חז"ל, שאמר הקדוש ברוך הוא: אברא את האדם מן העליונים ומן התחתונים. זכה - הוא מן העליונים. לא זכה -

הוא מן התחתונים.

ולכן, מי שהוא בדרגת אדם, שנקרא כן על שם אפר דם מרה, הרי מצד שנברא מעפר ואפר אי אפשר לו לכוין בתפלתו, ומצד שהוא בעל רתיחת הדם הוא בא לידי עריות, ומצד שהוא בעל המרה הוא בעל לשון הרע ומדות רעות. אבל האישי הזוכה ומדמה עצמו למלאכים, יוכל שפיר להנצל משלש עבירות אלו. מהרש"א.

וזה לשון הרמ"ה "ללמדך שצריך אדם להזהר מהן יתר מדאי, שאם לא נזהר, אי אפשר שלא יבא בהן לידי מכשול".

93. הרשב"ם מביא לדוגמא כגון "נורא בי פלניא" [ערכין טו ב], ששואלים אותו היכן נמצאת אש, והוא משיב, היכן אפשר למצוא אש אם לא בבית פלוני, שמבשלים שם תמיד, וניכר מקולו ותנועותיו שכוונתו לגנות אותו שהוא מרבה בסעודת מרעים. אף שדבר זה אינו גנאי כל כך, מכל מקום, נקרא אבק לשון הרע. על פי חפץ חיים [ב ב].

וכתב עוד החפץ חיים [ט ג] שמדברי הסמ"ג והגהות מיימוני משמע שזה לשון הרע גמור.

ורבינו יונה כתב בשערי תשובה [ג רכז], שענין אבק לשון הרע הוא כאשר יסבב האדם בדבריו שיספרו בני אדם לשון הרע, כמו שאמרו: לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו, שמתוך טובתו בא לידי גנותו.

וכתב החפץ חיים שם בבאר מים חיים, שאם הוא באופן של "תרי עברי דנהרא", שלולי האדם המספר הזה לא היו באים השומעים ללשון הרע, יש בזה גם משום "לפני עור". אלא, שאף באופן

היא מודה בזה, ודבריו לא נאמרו אלא במקום שאין מנהג אחר בסדר עשיית השטרות!?

ומתרצת הגמרא: **אמר רב אשי**: לא בזה נחלקו תנא קמא ורבין שמעון בן גמליאל, אלא בדיני שליחות:

שאם שלח הבעל שליח לעשות לו גט, והיה זה **באתרא דנהיגי בפשוט**, במקום שנהגו לעשות גט פשוט, **ואמר ליה הבעל לשליח**: **עביר ליה עשה לי גט פשוט!**⁽⁹⁶⁾ **ואזל והלך השליח ועבד ליה גט מקושר**. בזה כולם מודים שקפידא הוא, שהבעל מקפיד שהגט יהיה דוקא גט פשוט. וכאן, כיון שהשליח שינה מדעתו של הבעל ועשאו גט מקושר, הגט פסול, שהרי לא נעשה שליח לכך.

וכן במקום **דנהיגי במקושר**, **ואמר ליה הבעל לשליח**: **עביר לי מקושר!** **ואזל השליח, ועבד ליה פשוט**, גם כן כולם מודים כי **קפידא** הוא מצד הבעל לעשותו דוקא מקושר.

אמר רב יהודה אמר רב: **רוב בני אדם חשודים בגזל**.⁽⁹⁴⁾

ומיעוט אנשים חשודים בעריות.

והכל חשודים בלשון הרע.⁽⁹⁵⁾

ומקשה הגמרא: וכי **בלשון הרע פלקא דעתך** שכולם חשודים בו?

ומתרצת הגמרא: **אלא באבק לשון הרע**.

שנינו במשנה: **רבן שמעון בן גמליאל אומר**: **הכל כמנהג המדינה**.

והניחה הגמרא, שכוונת רבן שמעון בן גמליאל לומר, שעל אף דברי התנא קמא במשנה בדיני עשיית גט פשוט ומקושר, בכל זאת, אם יש מדינה שנוהגים בה אחרת, הולכים לפי המנהג.

ותמהה הגמרא: וכי **תנא קמא, לית ליה את הדין שהולכים אחר מנהג המדינה?** והרי גם

שנאמר "כי מלאה הארץ חמס". ומיעוט בעריות, שבעריות נענשים אפילו בגלל המיעוט, כמו במעשה זמרי, שבשבילו נפלו רבבות מישראל. והכל בלשון הרע, שרק אם כולם נכשלים זה נענשים.

והיעב"ץ לקמן [קעא ב] מפרש, "רוב בגזל", היינו שרוב הנכשלים נכשלים בעון גזל אך עדיין מיעוט הם מעם ישראל.

96. משמע שרק משום שגם המנהג כך וגם אמר לו לעשות כן. אבל אם היה אומר לו סתם לעשות גט היה יכול לעשותו גם מקושר, למרות המנהג לעשות פשוט. אבל במסכת קידושין [מט א] אומרת הגמרא שאפילו רק המנהג לעשות

שאפשר שגם בלעדיו היו באים ללשון הרע, בכל זאת הוא בכלל אבק לשון הרע.

ובהמשך הביא רבינו יונה שם גם את האופן של "נורא בי פלניא", שהוא בכלל אבק לשון הרע.

וראה חפץ חיים שם שהביא עוד אופנים של אבק לשון הרע.

94. דהיינו, כעין גזל. שמורים אנשים לעצמם היתר במשא ומתן לעכב לעצמם מהריוח שמגיע לאדם אחר. רשב"ם.

95. בעיו יעקב מפרש, שרוב בגזל, היינו שבעבירת גזל העולם נידון אחר רובו, כמו

להקל לו בשליחותו, באם קשה לו לעשותו באופן אחר.

רבן שמעון בן גמליאל, סובר כן — **הא דאמרן** במשנתנו, שהשליח יכול לעשות גם גט מקושר למרות שהבעל ציוה לו לעשות גט פשוט.

רבי שמעון סובר "מראה מקום הוא לו" הוא, מהא דתנן במסכת קידושין, לגבי אשה ששלחה שליח לקבל קידושין מיד בעלה, ואמרה לו: לך והבא לי את כסף הקידושין מיד פלוני, שאמר לי שהוא רוצה לקדש אותי בדינר של כסף. ובסוף נתן הבעל לשליח דינר של זהב.

רבי שמעון אומר: אם הבעל הטעה את האשה לשבח, בדבר שהוא יותר משובח, הרי זו מקודשת, כי היא לא הקפידה דוקא על דינר של כסף, אלא התכוונה לומר שאף אם יתן לך רק דינר כסף, קבלהו ממנו, וכל שכן אם יתן לך דינר זהב.

כי פליגי תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל, **באתרא דנהיגי בין בפשוט ובין במקושר**, ואמר ליה הבעל: עביד לי גט פשוט! ואזל השליח עבד ליה מקושר.⁽⁹⁷⁾

מר תנא קמא סבר: קפידא הוא שמקפיד הבעל שיעשה דוקא גט פשוט.⁽⁹⁸⁾

ומר רבן שמעון בן גמליאל סבר: אין הבעל מקפיד שיעשה דוקא גט פשוט אלא **מראה מקום הוא לו**, שאינו צריך לטרוח ולעשות גט מקושר, אך אם ירצה לטרוח ולעשות גט מקושר, אדרבה, עדיף הוא לו, שהרי מנהג המדינה גם במקושר.⁽⁹⁹⁾

אמר אביי: **רבן שמעון בן גמליאל ורבי שמעון ורבי אלעזר**, כולוהו סבירא להו שהאומר לשלוחו לעשות לו איזה דבר באופן קל, והלך השליח ועשה לו באופן שיש בו טירחא, שאין זה נחשב שינוי מדעת המשלח. כי הוא לא הקפיד שיעשה לו דוקא באופן קל אלא רק "מראה מקום הוא לו"

פשוט צריך לעשותו כן. תוס' ד"ה באתרא.

97. כתב הרמ"ה, מזה שהגמרא אינה נוקטת שהיה מנהג המקום בפשוט ואמר לו לעשות מקושר, משמע שאין לעשות מקושר אלא רק במקום שנהגו כן.

98. עמדו הראשונים על כך, שהיכן נרמז בדברי התנאים הקודמים במשנה שהם מתייחסים לענין זה?

הר"ן מבאר בשם הרמב"ן על פי שיטתו במשנה, שפשוט שעדיו מאחוריו, ומקושר שעדיו מתוכו, היינו שהעדים חתמו גם מבחוץ וגם מבפנים [ראה שם הערה 5]. ואם כן, טעם התנא קמא לפסול בשניהם הוא משום קפידא. כי

ממה נפשך, אם אמר לו לעשות פשוט, הרי אינו פשוט. ואם אמר לו לעשות מקושר, אינו מקושר. ורבי חנינא בן גמליאל סובר, שאמנם הוא מקפיד, אך אם אמר לו לעשות פשוט ועשה מקושר שעדיו גם מתוכו, כשר. שהרי יכול לעשותו פשוט. אבל אם אמר לו לעשות מקושר ועשה פשוט שעדיו מאחוריו, מודה רבי חנינא בן גמליאל שהוא פסול, שהרי אינו יכול לעשותו מקושר [שאז יהא מוקדם]. ורבי שמעון בן גמליאל סובר שאין בכלל קפידא מצד הבעל ובאיזה אופן שיעשנו יהא כשר.

99. רשב"ם. וכתב הריטב"א, שלפי זה אם אמר לו לעשות מקושר ועשאו פשוט מודה רבן שמעון בן גמליאל שקפידא הוא.

ודנה הגמרא: בשלמא "מקושר שכתוב בו שני עדים פסול", איצטריך לתנא במשנה להשמיענו, כי סלקא דעתך אמינא, הואיל ובעלמא בשטר רגיל כשר בשני עדים בלבד, הכא נמי בשטר מקושר יהא כשר בדיעבד בשני עדים, לכן קא משמע לן משנתנו דפסול עד שיהיו בו שלשה עדים.

אלא "פשוט שכתוב בו עד אחד", פשוטא דפסול, ומדוע צריכה המשנה לכתוב זאת?

ומתרצת הגמרא: אמר אביי: לא נצרכה המשנה להשמיענו, אלא דאפילו אם היה עד אחד בכתב, כלומר, שהיה חתום על השטר, ועד אחד בפה, והיה עד נוסף שהעיד בעל פה על ההלואה, בכל זאת אין עליו דין שטר אלא הרי הוא כמלוה על פה בלבד, שהמלוה אינו יכול לגבות מנכסים משועבדים.⁽¹⁰⁰⁾ כי רק שטר שיש בו שני עדים יש לו קול שיוכלו הלקוחות לזוהר מלקנות נכסים מהלוה.⁽¹⁰¹⁾

אמימר אפשר בעד אחד בכתב ועד אחד על פה, שיש עליו דין של שטר. כי היות ויש

הרי למדנו שאף רבי שמעון סובר כרבן שמעון בן גמליאל ש"מראה מקום הוא לו".

רבי אלעזר סובר "מראה מקום הוא לו", מהא דתנן במסכת גיטין: האשה שאמרה לשלוחה: התקבל [קבל] לי את גיטי ממקום פלוני, וקיבלו לה ממקום אחר, הרי הגט פסול. כלומר, אין הגירושין חלין, לפי שאין הוא שלוחה לקבל גט במקום הזה.

ורבי אלעזר מבשיר.

ונחלקו בכך: מר התנא קמא סבר: קפידא, האשה מקפידה דוקא להתגרש במקום פלוני, כי היא אינה רוצה להתבייש במקום אחר.

ומר רבי אלעזר סבר: מראה מקום הוא לו. שהיא מתכוונת רק להקל עליו ולהודיע לו היכן נמצא בעלה, ואם הוא נמצא במקום אחר, יכול לקבלו שם.

שנינו במשנה: פשוט שכתוב בו עד אחד, ומקושר שכתוב בו שני עדים, שניהם פסולין.

משמע כאן שדוקא בגלל שעד אחד בעל פה הוא לא מצטרפים. אבל אם שניהם היו בכתב, לכולי עלמא מצטרפים, שאם לא כן היה צריך לומר חידוש יותר גדול, שאפילו שניהם בכתב אין מצטרפים.

ודחו הראיה, משום שלא מדובר כאן באופן ששניהם מעידים שראו הלוואה, כי באופן כזה אפילו שניהם בכתב [כל אחד בשטר נפרד] לא היו מצטרפים. אלא מדובר שהעד החתום על השטר מעיד שראה הלוואה והעד השני מעיד שראה איך שהלוה מסר את השטר למלוה, ונמצא שיש כאן שני עדי מסירה, לפי שגם העד

[אך הרבה ראשונים גורסים כאן בגמרא גם את האופן הזה שאמר לו לעשות מקושר ועשאו פשוט].

100. וגם הלוחה יכול לטעון פרעתי, ולא יוכל המלוה לטעון לו "שטרא בידי מאי בעי", כיון שהשטר הזה לא נעשה כתיקון חכמים, לא החשיבו הלוה ולא זכר לבקש מהמלוה שיחזירנו לו. רשב"ם.

101. דנו התוס' בשני עדים החתומים כל אחד על שטר נפרד, האם מצטרפים יחד. כי לכאורה

כאן שני עדים, הרי על אף שרק אחד מהם הוא עד בשטר, כבר יש לו קול. (102)

אמר ליה רב אשי לאמימר: והא דאביי, מאי? הרי אביי פוסל שטר כזה, מהדיוק בלשון המשנה!

אמר ליה אמימר: לא שמיע לי. כלומר, לא

כבירא לי, שאני חולק עליו, ומכשירו!

אמר ליה רב אשי: **אלא קשיא מתניתין** אם קסה-ב
כן, לדברין, שאתה חולק על אביי, וסובר שהמשנה לא השמיעה דין זה, מה כן באה המשנה להשמיענו? וכי הוצרך התנא להשמיענו שעד אחד בלבד פסול?!

ותירין, שזה לא נקרא "מפי כתבם". כי מה שכתב רש"י בחומש על "מפי כתבם", דהיינו שלא יכתבו העדים את עדותן בשטר וישלחו לבית דין, זה רק כשהעדים אינם יכולים להעיד בפה, כגון שהם אילמים, והפסול הוא מחמת הכלל ש"כל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת בו". אבל אם הם יכולים להעיד בפה, יכולים הם גם לשלוח עדותן בכתב. [וכן דעת ר"ת בכמה מקומות בש"ס].

ועל פי זה כתב, שעד אחד החתום על השטר יכול לחייב שבועה, ומה שהגמרא אומרת שעד אחד פסול מדאורייתא היינו לענין חיוב ממון. והריטב"א כתב, שהפסול של "מפי כתבם" הוא רק כשכתב לעצמו את תוכן העדות למזכרת. אבל כשחתם על עדותו כדי לעשותה תורת שטר, ובשליחות הבעל דבר, לא הוי "מפי כתבם".

[ביאור דבריו, שעד אחד בשטר יש עליו תורת שטר, ולכן לא הוי "מפי כתבם". והוא כדעת התוס' בכתובות שם בתירוץ השני, שאם הוא נעשה מדעת הלוה, יש עליו דין שטר אפילו בעד אחד בלבד].

102. כך מפרש הרשב"ם. והרא"ש כתב שהראשונים הקשו עליו, כיון שיש רק עד אחד בשטר אין לו קול שהרי את העד שמעיד בעל פה אין שומעים הלקוחות ובשביל השטר שחתום עליו עד אחד לא ימנעו מלקנות. ועוד שלא עדיף קול של עד אחד בשטר מקול של

החתום נחשב לעד מסירה כי בחתימתו הוא מעיד שהלוה כתב את השטר הזה, ומאחר שהוא נמצא עתה בידי המלוה, יש כאן עדות מצידו שהלוה מסרו לו. וקיימא לן כרבי אלעזר שעדי מסירה כרתי. וזה הטעם שאמימר מכשיר בעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה.

[פירוש לדבריהם שבעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה, יש שני עדי מסירה על אותו שטר. אבל בשני עדים בשני שטרות, אמנם כל עד חתימה מעיד גם על המסירה של השטר שלו, אך הוא אינו מעיד על המסירה של השטר של חברו, ונמצא שלכל שטר יש רק עד מסירה אחד].

וכתבו עוד, שמסברא יש לפסול שני שטרות שבכל אחד עד אחד בלבד, כי לא מצינו בשום מקום ששטר של עד אחד בלבד יועיל. תוס' ד"ה אמר.

ובתוספות בכתובות [כ א] ד"ה ורבי יוחנן הביאו שתי דיעות אם מועיל עד אחד בשטר. וכתבו, שאף אם אין לזה דין שטר, מכל מקום, דין עדות יש על זה שיכול העד לשלוח עדותו בכתב לבית דין, ואין זה "מפיהם ולא מפי כתבם", הואיל והוא זוכר את עדותו.

גם הרשב"א הביא שיש מי שהקשה, האיך יתכן שעד אחד בכתב יהיה כשר, והלא "מפי כתבם" הוא, שבשלמא בשנים החתומים על השטר, מעשה שטר הם עושים, וכמו שהעידו ונחקרה עדותם בבית דין, שהרי התורה הכשירה שטרות, כמו שנאמר "וכתוב בספר וחתום". אבל עד אחד, איך יהא כשר בכתב?